

SPROG & SAMFUND

Tidsskrift fra Modersmål-Selskabet 2024/4

B A T M O D Æ N E
A M B O N D E Æ T
N Æ B D E O M A T
T A N D M Æ B E O
M O D E N A T B Æ
T O A B E M Æ N D
M A N Æ T E B O D
D O M Æ N E T A B
D O T M Æ A B E N

AALBORG
UNIVERSITET

For yderligere wayfinding - Download AAU Map
For further wayfinding - Download AAU Map

For yderligere wayfinding

Et skilt på en parkeringsplads ved Aalborg Universitet viser vej til glidebanen mod domænetab. Nederste linje: »For further wayfinding – Download AAU Map«. Linjen over: »For yderligere wayfinding – Download AAU Map«.

På hvilket niveau den ynkelige danske linje er godkendt, ved vi ikke. Det kan i princippet være lige fra den enkelte medarbejder på skiltefabrikken til universitetets øverste ledelse, for det engelske sprog trænger ind overalt. Engelsk er ikke længere så meget et fremmedsprog som en allemandsresource (og allemandsplage) – og måske også et krav til alle? Eksempelvis finder man ikke vej til Nordisk Sprog og Litteratur på Aarhus Universitet uden at gå ind under Arts!

I dette nummer behandler vi fra flere interessan-

te vinkler forandringen i retning af tosproglighed og den lurende risiko for domænetab.

Omvendt vinder det bornholmske skriftsprog ny plads at boltre sig på med blandt andet *Fæm eventyr* af H.C. Andersen.

Og på et tidspunkt hvor Thomas Helmigs korte men intense og sorgbearbejdende album *Sortedam* ligger øverst på den danske albumhitliste, kigger vi nærmere på hvordan forfatteren Naja Marie Aidt i en tilsvarende situation skabte et værk som udfordrer vores forståelse af litteraturens rolle. Hugo blev 24, og Carl 25.

Det er ikke samme slags sorg der omgærder Johnny Madsens død. Han fik sit, og han fik sat sit aftryk – nu også i Sprog & Samfund. Det manglede da også bare. ■

Indhold

Litteraturens rum for sorg side **4**

Accepten af engelsk i dansk markedsføring side **7**

Kampen om sproget side **10**

I løbet af 57 minutters radio er 11 engelske udtryk fra en akademiker på 35 egentlig ikke meget, men den 60-årige modpart havde kun et enkelt.

Engelsk på skærmen, på permen, på hjernen side **12**

På 30 år er det engelske sprogs status i Danmark mange steder ændret fra fremmedsprog til hverdagsprog.

Ejn rættier søldåt side **15**

Sprogmanden Alex Speed Kjeldsen har oversat fem af H.C. Andersens eventyr til bornholmsk.

Huskede du mønten, Johnny? side **18**

Bagsiden side **20**

Modersmål-Selskabets bestyrelse

Leder: Christian Munk

leder@modersmaalselskabet.dk

Viceleder & webmaster: Nikolai Sandbeck

webmaster@modersmaalselskabet.dk

Redaktionssekretær: Michael Bach Ipsen

red@modersmaalselskabet.dk

Resterende bestyrelse: Ingrid Carlsen, Ulla Weinreich, Svend

Nielsen, Torben Arboe, Tijana Vujadinović og Mikael Fabrin

Suppleanter: Alex Speed Kjeldsen og Christopher Morgenstierne

Kontakt & info

Modersmål-Selskabet, % Christian Munk, Portlandsvej 40, 1.,

2300 København S • Tlf.: 21 860 864 • CVR-nr.: 76824215

sek@modersmaalselskabet.dk

Kontingent & betaling

300 kr. pr. år.

Portotillæg udland: 150 kr.

MobilePay (35556), kontooverførsel (reg.nr.: 9570,

konto-nr.: 667 6901) eller med kort på:

modersmaalselskabet.dk/vare-kategori/medlemskab

SWIFT/BIC: DABADKKK, IBAN: DK8030000006676901

Modersmål-Selskabets formål

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes ved:

- at vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne.
- at formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Sprog & Samfund

Modersmål-Selskabets medlemsblad, SPROG & SAMFUND, udkommer fire gange årligt. Artiklerne tegner ikke nødvendigvis selskabets holdning. Eftertryk er tilladt med kildeangivelse.

Redaktion: Christian Munk, Ulla Weinreich, Michael Bach

Ipsen, Mikael Fabrin og Martin Lund

Ansvarshavende redaktør: Martin Lund

martin@modersmaalselskabet.dk

Layout: Maja Krog

ISSN: 0108-433X (trykt udgave) • ISSN: 2246-4212 (PDF)

Dette nummer: December 2024 (42. årgang, nr. 4)

Forsidefoto: Lars Dyrmann Christensen.

Væsentlige meddelelser

Modersmål-Prisen 2025

Hvem skal modtage Modersmål-Prisen i 2025? Som medlem kan du inden årets udgang sende din begrundede indstilling på cirka én A4-side til ic@modersmaalselskabet.dk.

Kontingentopkrævning

Det er tid til at betale medlemskontingent for 2025. Vi beder om at kontingentet er os i hænde senest ved dette års udgang, så vi kan undgå at sende påmindelser og girokort med posten. Kontingentet kan indbetales på konto, via MobilePay eller med betalingskort på vores hjemmeside, alt sammen som angivet i kolofonen nederst i venstre side. Oplys dit navn og/eller medlemsnummer, som er trykt på bladets plastikomslag.

Betaling uden service

Vi kan desværre ikke længere opkræve medlemskontingent via Betalingsservice. Monopolet er sammen med anden kritisk infrastruktur og arve-

solv solgt til en international virksomhed med gebyrdreven profit for øje, og hvorfor skulle de da tage hensyn til små kreditorer med én årlig opkrævning? Nu går helt op mod 25 pct. af kontingenterne betalt via Betalingsservice til at dække omkostningerne for selv samme transaktioner. Desuden ophørte alle betalingsaftaler fordi der ved overgangen til et nyt it-system hos PBS ikke lå aktive opkrævninger på disse aftaler. Således ville alle PBS-betalende medlemmer nu skulle tilmelde sig igen for fortsat at bruge Betalingsservice. Det eneste fornuftige var derfor at opsigte aftalen.

Mens vi undersøger markedet for rentable automatiske betalingsløsninger, håber vi på medlemmernes velvilje til selv at indbetale kontingentet. Man er naturligvis også mere end velkommen til at oprette en fast tilbagevendende overførsel. ■

Gnags og Genlyd

Peter A.G. Nielsen

Hvorfor var der på Gnags' pladeselskab, Genlyd, et krav om at synge på dansk?

ETHvert sprog lever af at blive brugt, og jeg har som sangskriver altid fundet det mest naturligt at udtrykke mig på mit modersmål. Jeg har følt mig forpligtet til at værne om sproget ved at bruge det: Udvikle det, nuancere det. Synge det på andre, mere kropsnære rytmer. Spænde ud, bøje, finde på nye ord. Udvide i stedet for at indsnævre.

Vi mærkede i Gnags at identifikationen voksede når vi sang på et sprog lytterne umiddelbart forstod. Vores publikum levede sig anderledes ind i det.

Da vi lavede vores eget pladeselskab, var det for at få vores musik ud til lytterne, så de kunne identificere sig og være sangenes vinger. Det er den folkelige tradition vi spirer ud af og prøver at vokse videre fra. Så tænkte vi: Jamen når Gnags synger på dansk, bør de andre artister vel også?!

Jeg ved fra mig selv som sangskriver at gode sange inspirerer. I det lys håber jeg at Gnags også har inspireret andre. ■

Peter A.G. Nielsen til Grøn Koncert i Odense, 2006. Foto-graf: Lars Bo Wassini, Creative Commons: shorturl.at/Defdc

Litteraturens rum for sorg

Stefan Kjerkegaard, ph.d., lektor ved Institut for Kommunikation og Kultur – Nordisk Sprog og Litteratur på Aarhus Universitet

Naja Marie Aids selvbiografiske sorgbog *Har døden taget noget fra dig, så giv det tilbage* udfordrer vores forståelse af litteraturens rolle i forhold til den personlige fortælling. Gennem sit litterære udtryk åbner Aids bog et rum hvor sorgen kan deles, og hvor litteraturen bliver et fællesskab for følelser vi ellers står alene med.

De seneste årtier er selvbiografiske værker der beskæftiger sig med sorg, blevet en tendens i skønlitteraturen. Bøger som Joan Didions *The Year of Magical Thinking* (på dansk *Et år med magisk tænkning*), Tom Malmquists *I varje ögonblick är vi fortfarande vid liv* og herhjemme Naja Marie Aids *Har døden taget noget fra dig, så giv det tilbage* har ikke blot fået stor opmærksomhed, men også ændret den måde vi læser og forholder os til sorgen og det selvbiografiske i litteraturen på. Tidligere ville vi som læsere formentlig være særdeles forbeholdne over for værkets affektive påvirkning – i den litteraturteoretiske retning man har kaldt nykritikken, talte man endog om den affektive fejlslutning hvis man forvekslede sine følelser med værkets.

Aids bog står som et fyrtårn i denne udvikling og viser hvordan sorglitteratur kan åbne læserens forståelse for hvad litteraturen kan tilbyde i mødet med tab og smerte. Den er ikke blot en indgang til at forstå Aids sorg, men også til at forstå sorgens rolle i forhold til litteraturen. Der henvises i bogen til en række andre sorgværker, fra Gilgamesh over Stéphane Mallarmé til Nick Cave. Men det intertekstuelle handler om at skrive sig ind i et fællesskab – ind i litteraturens sorgrum – ikke om at positionere sig litterært eller med henvisning til ideen om at der ikke eksisterer noget uden for teksten.

I denne artikel – der bl.a. bygger på min bog om brugen af det selvbiografiske i nyere dansk litteratur, *Den menneskelige plet* (2017), samt min engelsksprogede forskningsartikel om Aids bog, *More Than Implied: Reading Naja Marie Aids's When Death Takes Something From You, Give It*

Naja Marie Aids: *Har døden taget noget fra dig, så giv det tilbage* – Carls bog, Gyldendal, 2017.

Back. Carl's Book (2024) i tidsskriftet a/b: Auto/Biography Studies – vil jeg kort beskrive hvordan Aids bog ikke blot er en personlig beretning om tabet af hendes søn Carl, men også et værk der udfordrer vores litterære tilgang. Aids bog er ikke en konventionel roman, men en bog hvori sproget nærmest bryder sammen, og hvor tabet mærkes helt ind i værkets fragmenterede knogler. Bogen stiller spørgsmålet: Hvilken rolle spiller litteraturen i en verden hvor sorg, sårbarhed og ensomhed ofte føles ubærlig og ordløs?

Et fællesskab for det udelelige

Litteratur kan som få andre kommunikationsformer fungere som en ramme for deling af oplevelser der ellers er vanskelige at udtrykke. Aidt beskriver i sin bog den umulige opgave det er at delesorgens udelelige væsen, men at der i litteraturen og det litterære til gengæld findes et fællesskab for de følelser vi ellers står alene med. Dette fællesskab giver en frihed for både forfatter og læser til at udtrykke og bearbejde svære følelser.

Værket bliver derfor ikke blot et udtryk for hendes egen sorg, men også et rum hvori sorgen over tabet af Carl kan deles med læseren. Dette afspejles i bogens form og sprog der er fragmenteret, gentagende og til tider uden et klart narrativt forløb. Men fragmenteringen og gentagelserne understreger sorgens karakter – en følelse der vender tilbage i bølger og sjældent følger en lineær vej. Ikke noget som man nødvendigvis skal igennem, snarere noget som man skal leve med.

At læse som et menneske

Aidts værk kalder derfor også på en anden læsning end hvad en akademisk tilgang traditionelt kræver. Det er her at jeg er inspireret af flere nyere tendenser inden for litteraturteorien – ikke mindst tanken om at fokusere mere på affekt og følelser end på kritik og distance. For hvordan honorerer man bedst sin læseoplevelse når man læser bøger som

Aidts? Ved at analysere og fortolke værket? Eller ved at beskrive de følelser man får når man læser, og hvorfor disse opstår?

I stedet for at fastholde en analytisk distance foreslår litteraturteoretikeren Rita Felski en *postkritisk* læsning der fremhæver empati og engagement. En postkritisk tilgang står ikke i opposition til en kritisk analyserende, men vælger *også* at spørge: Hvad gør værket ved mig når jeg læser det? Med en sådan tilgang bliver vi

derfor inviteret til at engagere os direkte i Aidts tab; det vil sige at vi trækkes ind som aktive, medlevende mennesker i værkets følelsesmæssige rum. Vi bliver fremkaldt som mennesker, ikke blot som læsere. Det er ikke kun en *tekst* som Aidt stiller frem.

Tanken er så at en sådan tilgang harmonerer mere med det værk Aidt forfatter, fordi den afspejler bogens centrale pointe om at sorg er noget der ikke kan adskilles fra individets liv og oplevelse. Som læsere bliver vi mindet om at sorg ikke blot er en abstraktion, men et

grundvilkår som litteraturen kan hjælpe os med at spejle og forstå på nye måder.

Sårbarhedens æstetik

I bogen benytter Aidt sin personlige erfaring til at skabe en litteratur der nægter at pakke sorgen ind. Hendes tilgang kan forstås gennem ideen om brugen af det selvbiografiske som en art *auto-stigma*, ►

Stefan Kjerkegaard forsker primært i nyere dansk og skandinavisk litteratur og er bl.a. medlem af bedømmelsesudvalget for Nordisk Råds Litteraturpris.

hvor forfatteren – som andre før hende, fra Tove Ditlevsen til Glenn Bech – anvender sine egne sårbarheder som en kunstnerisk ressource. Det personlige og sårbare som Aids lægger frem i sin bog, bliver et middel til at skabe det jeg kalder *den menneskelige plet* – en æstetik der ikke søger perfektion, men netop det fejlbarlige, det åbne og det sårbare, ofte med udgangspunkt i det selvbiografiske. Det selvbiografiske handler her ikke om selvoptagethed, men om det utilstrækkelige i at være et menneske.

At læse Aids uden at blive berørt af hendes personlige tragedie synes derfor nærmest uetisk, og netop her formår bogen at skabe en *smittende* sårbarhed hvor også læserens egen skrøbelighed kaldes frem. I en tid hvor det selvbiografiske fylder mere og mere i litteraturen, viser Aids hvordan det personlige kan bruges til at formidle det fælles menneskelige

– til at vi som læsere kan blive berørt og få adgang til følelser vi måske selv har svært ved at dele.

Sorg, selvbiografi og skønlitteratur

Jeg tror derfor på at der er oplagte forbindelser mellem sorg, selvbiografi og skønlitteratur – at vi kan lære noget om hvad litteraturen er og kan, ved at se nærmere på bøger som Aids. Måske kan man med en paradoksalt spidsformulering sige at vi i litteraturen kan møde mennesker uden at møde dem. Ja: møde mennesket uden at møde det. Sorgen er vanskelig at dele, men litteraturen skaber et rum hvor det til trods for vanskelighederne alligevel er muligt. Eller man kan måske sige det endnu mere præcist, nemlig at litteraturen er det bedste sted at dele de menneskelige grundvilkår som ikke kan deles i andre typer af kommunikation. Det være sig skam, humor, sorg og glæde.

I litteraturen finder det umulige på en måde sted fordi vi mennesker har lavet en aftale om at det er det mulige sted. Vi kan her meddele os *uden at tage hensyn*, men vi deler netop også *af hensynet* til vores næste. At noget udråbes som kunst, litteratur eller roman, skal ikke bruges som påskud for *ikke* at tage hensyn. Det kunstneriske handler jo om mere end hævn og enkeltpersoner. Det handler om hensynet til det at være menneske. Vi kan ikke med bestemthed sige hvornår det er det ene eller andet, men vi kan godt kende forskel på Katherine Diez' *I egen barm* og Thomas Bobergs *Insula*.

Naja Marie Aids bog er derfor for mig at se en sejr for litteraturen, idet den viser hvad litteraturen også kan være – nemlig et fællesskab for de udelelige følelser, men også et rum, et ritual og en tradition man kan læne sig op ad og ind i når sproget ikke længere rækker eller er gået i stykker. Andre har været der før, og de har følt sig akkurat lige så alene som dig og mig. ■

Stefan Kjerkegaard: Den menneskelige plet, Dansk lærerforening, 2017.

Accepten af engelsk i dansk markedsføring

Kirsten Nørgaard Nielsen, cand.mag. i lingvistik, kirsten_noergaard15@hotmail.com

Det er næppe nogen big surprise at vi anvender engelske ord og udtryk når vi taler dansk. Nogle ser det engelske impact som en trussel mod dansk, mens andre er mere chill med det. Og så er der dem der slet ikke lægger mærke til brugen af engelsk i dansk.

Artiklen her er baseret på det speciale jeg afleverede i juni 2024. Gennem hele mit lingvistikstudie har jeg været optaget af dansk sprogbrug, og efter nøje refleksion blev omdrejningspunktet for specialet brugen af engelsk i dansk. For at give specialet et lille twist, og for at adskille det fra andre lignende undersøgelser, indsnævrede jeg emnet til engelsk i dansk markedsføring – måske fordi jeg i det forudgående semester var praktikant i et digitalt marketingbureau hvor *content writer*, *copywriting*, *paid social*, *feeds*, *flows* og mange andre engelske udtryk flyver om ørerne på én.

Via et spørgeskema forsøgte jeg at undersøge i

hvor høj grad danskerne finder brugen af engelsk i dansk passende eller acceptabel i forskellige markedsføringstekster.

Jeg opnåede 175 brugbare besvarelser, og de fordeler sig lidt skævt. Således er 90 af respondenterne i gruppen af 20-29-årige, mens de øvrige fordeler sig med 27 (30-39-årige), 16 (40-49), 17 (50-59) og 25 (60+) respondenter. Desuden er 125 af respondenterne (71 pct.) kvinder, men herunder er der i gruppen 60+ en ligelig kønsfordeling. Endelig trækker respondentgruppen mere i retning af storbyen og videregående uddannelse end landsgennemsnittet.

Disse skævheder i fordelingen af respondenter ►

Rettens retoriske situation

I anledning af **den internationale modersmålsdag** afholder Modersmål-Selskabet foredrag med Knud Lindholm Lau.

Inden for retorikken er *den retoriske situation* et begreb som handler om at der er et problem som kalder på handling, og om at taleren henvender sig til et publikum som kan foranstalte denne handling.

Procederende advokater vil gerne overbevise dommeren, men de skal passe på med at trække på den generelle retoriske teori. Situationen i retten afviger nemlig fra mange andre retoriske situationer der har givet inspiration til den rådgivende retorik. Til gengæld giver netop det særegne også muligheder for procedørerne.

Foredraget bygger på empiri og teori fra projektet *Proceduren som frit foredrag – regler og retorik for procedører* der gennemføres af Frederik Waage og Knud Lindholm Lau ved SDU. Arbejdet er støttet af Dreyers Fond og formidles i samarbejde med Advokatsamfundet. I 2025 vil arbejdet munde ud i en større lærebog til udgivelse på DJØF Forlag.

Sted: Salen i Østerbrohuset, Århusgade 103, 2100 København Ø.

Tid: fredag den 21. februar 2025, fra kl. 18 og godt og vel en time frem.

Knud Lindholm Lau er cand.-phil. og uddannet ved Danmarks Radios Medieretoriske uddannelse i 1987-89. Siden 1993 har han i regi af sin virksomhed, Tekst og Tale ApS, arbejdet som talelærer med specialisering i medieretorik, ledelsesretorik og retsretorik. På kundelisten står en række af Danmarks førende virksomheder, advokathuse og medier. Foto: Søren Kuhn.

kan have haft en utilsigtet effekt på undersøgelsen og bør derfor være in mente når jeg gennemgår resultaterne.

Bemærkes engelsk?

Måske studsede du over min påstand oppe i manchetten om at nogle ikke lægger mærke til engelsk i dansk. »Lægger du mærke til brugen af engelsk i dansk markedsføring?« Sådan blev alle mine respondenter spurgt. Hele 56 procent af de 20-29-årige svarede nej, og ikke mindre end 62 procent af de 40-49-årige svarede det samme. I den anden ende af skalaen har vi respondenterne i alderen 60 år og ældre hvoraf 100 procent svarede ja til at de lægger mærke til engelsk i dansk markedsføring.

Det skal bemærkes at svarene kan være påvirket af tvetydigheder i selve spørgsmålet, mere specifikt udtrykket »lægge mærke til«. Det kan nemlig tænkes at blive forstået som 1) at man konstaterer at der er engelske ord, men også 2) at man generes af de engelske ord. Har man haft sidstnævnte forståelse af spørgeformuleringen, kan der være et antal respondenter der egentlig konstaterer de engelske ord i dansk markedsføring, men ikke føler sig generet af det engelske og derfor har svaret nej til spørgsmålet. Omvendt er det også muligt at opfatte spørgsmålet principielt: »Ville du lægge mærke til engelsk hvis det var der?« Og i dén forstand kommer man nemt op på 100 procent.

Mere eller mindre tosprogede

Holdningerne til brugen af engelsk i danske markedsføringstekster har jeg undersøgt i forhold til dels kommunikationstyper, dels det markedsførte (produkt/service) og dels respondenternes demografi. Til alle spørgsmål skulle respondenterne svare på om de *i høj grad*, *i nogen grad*, *i hverken høj eller lav grad*, *i mindre grad* eller *i lav grad* finder det engelske passende. Disse svar har jeg omsat til værdierne 1 til 5, med 5 som mest positivt.

Hvis vi tager det sidste – demografien – først, var der en klar tendens ved især én demografisk oplysning, nemlig alder. Holdningen til engelsk i dansk

i de undersøgte kommunikationstyper bliver overordnet set mere negativ jo ældre man er: 3,46 for de 20-29-årige, 3,19 for de 30-39-årige, 2,79 for de 40-49-årige, 1,87 for de 50-59-årige og 1,97 for de mindst 60-årige.

En plausibel forklaring på det kan være at unge i højere grad er tosprogede idet de er mere udsat for engelsk. Dette influerer så på om de ser engelsk som et irritationsmoment eller overhovedet bemærker det. I hvert fald synes der at være en sammenhæng mellem det at bemærke engelsk i dansk og det at have en negativ holdning til det.

Mundtligt eller skriftligt

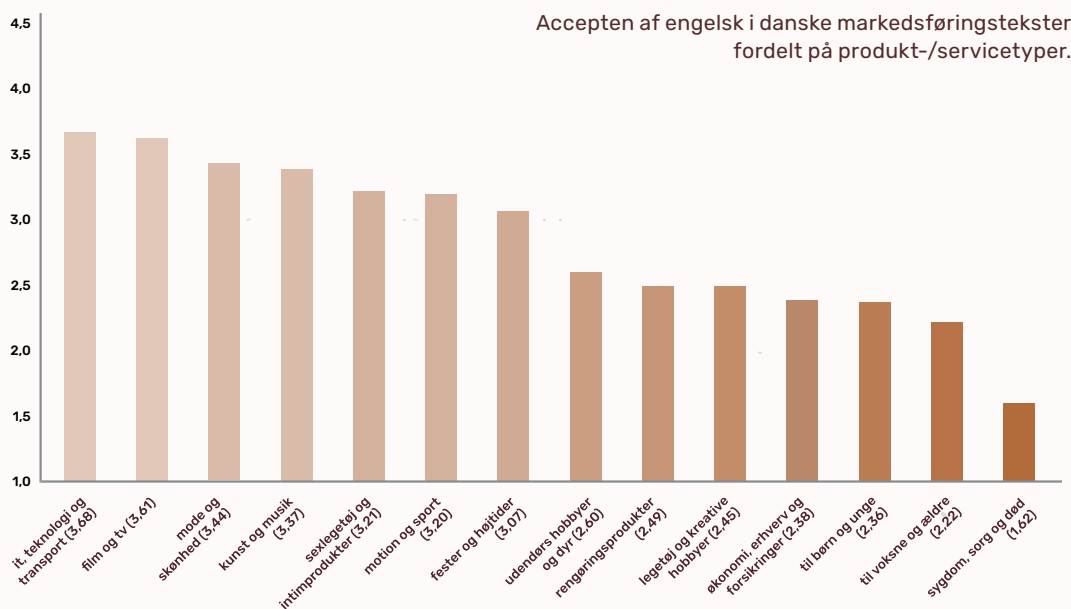
I forhold til kommunikationstyper – som jeg havde grupperet i fem kategorier – lød spørgsmålet: »I hvor høj grad synes du brugen af engelsk i dansk markedsføring er passende for følgende kommunikationstyper?« Svarene viste sig som følger, opført efter respondenternes gennemsnitlige accept af det engelske: 3,48 til *digitale reklamer* (fx tv, radio og søgemaskiner), 3,43 til *sociale medier* (fx betalte annoncer og organiske opslag), 2,93 til *fysiske reklamer* (fx plakattavler og aviser), 2,59 til *hjemmesidetekster* (fx 'om os'-sektioner og blogindlæg) og 2,57 til *e-mails* (fx nyhedsbreve og forladt kurv-påmindelser).

Respondenterne finder altså engelsk mere acceptabelt ved digitale reklamer og sociale medier, men hvorfor? Måske spiller det ind at engelsk normalt fylder mere i mundtligt dansk end i skriftligt.

Sjov eller alvor

De blev også spurgt ind til hvor passende de synes brugen af engelsk i dansk er i forbindelse med forskellige typer af services/produkter. I know, big mistake af mig at bruge ordet *services* i et spørgeskema der omhandler brugen af engelsk i dansk. Der var da også en enkelt respondent som var så venlig at påpege at »*services* bestemt ikke er dansk«.

Ud fra svarene kan de forskellige typer af services/produkter opdeles i to grupper, idet holdningen til brug af engelsk i den ene gruppe er statistisk

signifikant mere positiv end for den anden gruppe.

Den første gruppe inkluderer *it, teknologi og transport* (3,68), *film og tv* (3,61), *mode og skønhed* (3,44), *kunst og musik* (3,37), *sexlegetøj og intimerprodukter* (3,21), *motion og sport* (3,20), *services/produkter relateret til fester og højtider* (3,07).

Og gruppen af services/produkter hvor engelsk mødte mindre accept, er *udendørs hobbyer og dyr* (2,60), *rengøringsprodukter* (2,49), *legetøj og kreative hobbyer* (2,45), *økonomi, erhverv og forsikringer* (2,38), *services/produkter målrettet børn og unge* (2,36), *services/produkter målrettet voksne og ældre* (2,22).

Endelig er der typen *services/produkter relateret til sygdom, sorg og død* (1,62) der adskiller sig helt fra de øvrige med en statistisk signifikant lavere accept af engelsk i markedsføringen heraf. Det kan tænkes at der er noget med alvorligheden af det markedsførte der spiller ind. Ovenstående resultater indikerer i hvert fald at engelsk er mere accepteret ved mindre alvorlige emner end ved alvorlige emner.

Hvorfor det er sådan, relaterer sig muligvis igen til eksponeringen for det engelske sprog. Studier der har undersøgt brugen af engelsk i dansk i forskellige tv- og radioprogrammer samt magasiner,

viser nemlig at engelsk forekommer sjældnere ved seriøse emner, såsom sygdom og kærlighedsproblemer, end ved programmer der er mere muntre og underholdende, såsom festligheder og spil. Altså forekommer engelsk mindre hyppigt ved alvorlige emner, ligesom danskerne synes mindre om forekomsten af engelsk ved alvorlige emner. Men om det er hønen der bestemmer ægget, eller ægget der bestemmer hønen, ved jeg ikke.

Det virker desuden meget plausibelt at årsagen til den større accept af engelsk ved typerne *it, teknologi og transport, film og tv, kunst og musik* og til dels også *sport og motion* har at gøre med den hurtige udvikling af teknologi som kræver nye termer og ord her og nu, og derfor løber med udviklingen uden at vente på et dansk vokabular.

Og hvad kan du så bruge disse resultater til?

Det kommer an på situationen. Er du studerende eller forsker, kan du arbejde videre med mine resultater. Er du en inkarneret sprogrøgter der kæmper for at bevare det danske sprog, har du her lidt nyt stof til dine debatter om den danske sprogudvikling. Du kan selvfølgelig også bare lade det gå ind ad det ene øre og ud ad det andet – eller flashe det som fun facts til de kommende julefrokoster. ■

Kampen om sproget

Martin Lund, cand.mag. i dansk og retorik

Forskellen på engelsk påvirkning af sproget hos den 60-årige historiker og den 35-årige ditto var mærkbar da de to akademikere gæstede radioprogrammet *Kampen om historien*. Jeg fik en åbenhjertig skriftlig dialog med sidstnævnte om domænetab.

»Og så får Folkeforbundet også i en vis udstrækning en forventning stillet på sig om at de skal, øh ... *manage* ... Versaillestraktatens klausuler om en afstraffelse af Tyskland [...].«

»Det er jo efterhånden en kliche at sige at hele Ruslands adfærd over for Ukraine og de to invasioner eller invasionen – det har været sådan en *vindication* af historikere.«

Det var med udsagn som disse flyvende rundt i hovedet at jeg besluttede mig for at kortlægge hele Emil Eiby Seidenfadens brug af engelske gloser i P1-programmet *Kampen om historien: Midt i en ny mellemkrigstid?*, sendt tirsdag den 24. sept. 2024.

Emil er historiker og ph.d. og postdoc ved Københavns Universitet, og sammen med værten, journalist og historiker Adam Holm, og historiker og lektor ved Aarhus Universitet Niels Wium Olesen havde han en interessant samtale om den noget oversete periode mellem Første og Anden Verdenskrig og de paralleller der kan drages til i dag.

Slet ikke grelt, men alligevel 11-1

Mine fund er her listet kronologisk – ordret men snært afhugget:

1. Folkeforbundets *legacy*
2. *the hinge years*, meget svært at oversætte
3. en form for dobbelt *legacy*
4. Nu læser jeg historien bagfra, hvilket er en kæmpe *epic mistake* fra en historiker at gøre
5. arbejder for *the greater good*
6. *manage* ... (jf. indledning)
7. det er jo Italiens *imperial ambitions*, kan man sige.

8. Selvfølgelig er Folkeforbundet en fiasko, *end of story*
9. alle de *blueprints* som Folkeforbundet har lagt
10. et *framework* som vi kan kigge på
11. en *vindication* af historikere.

I forhold til andre akademikere på Emil Seidenfadens alder er dette overhovedet ikke grelt for 57 minutters radio. Men netop derfor er han en meget god normal for hvad vi står med i 2024 når det gælder sprogligt sikre akademikere i 35-årsalderen.

Til sammenligning havde den ældre akademiker Niels Wium Olesen (60 år) ikke andre sproglige kviklån end »With a little help from his friends«, en for længst etableret Beatles-kliche, oven i købet her brugt om USA's hjælp til England. Og Adam Holm (55 år) har jeg ikke noteret for andet end spejlinger af Emils engelsk; tværtimod forsøger han sig med en direkte oversættelse af *the hinge years*, så alle forstår at det begreb Emil forklarer, er en metafor indeholdende 'hængsler'.

Ikke kun én årsag

Man bør nok differentiere lidt i de engelske forekomsters anliggende i en dansk ordstrøm:

Gruppe 1: ikke udbredte fagbegreber knyttet til bestemte forfattere. Her ligger fund 2, *the hinge years*, som det naturligvis er meget rimeligt at referere til. Det interessante ved dét fund i forbindelse med domænetab er snarere at Emil udtrykker at det er svært at oversætte.

Gruppe 2: begrebsliggørelse. Her har vi med faldende rimelighed *blueprints*, *framework* og *the greater good*. Jeg køber ikke argumentet. Hvorfor

skal vi eksempelvis sige *best practice* når vi uden tab af forståelsen af det begrebslige kan sige *bedste praksis*? Vi kan også sige *rammer/rammeverk* og *det fælles bedste*. Det er udelukkende et spørgsmål om vane. Strengt taget gælder det også *blåtryk*, men jeg har hørt at man skal vælge sine kampe med omhu, så jeg lader den være i fred.

Gruppe 3: trang til variation og frisprog. Her har vi *epic mistake*, som Emil ikke rigtig deler med min generation, samt *end of story*, der er så simpel at forstå at også min generation kan finde på at variere med den uden at føle at vi holder nogen ude.

Gruppe 4: akademisk påvirkning. Her har vi efter min mening både *legacy*, *manage*, *imperial ambitions* og *vindication*.

Formet af universitetsverdenen

Jeg henvendte mig for at diskutere mine fund med Emil, og heldigvis tog han imod invitationen. Det viste sig da også at han har læst korrektur – dansk korrektur – i sine endnu yngre dage. Og jeg var i øvrigt ikke den første der havde henvendt sig angående de engelske glosser i hans radiooptræden. Det havde også en nyligt pensioneret journalist, nemlig hans egen mor!

Emil Seidenfaden skriver følgende:

»Når jeg bruger disse engelske udtryk, er det fordi hele min akademiske træning er foregået på engelsk. De eksperter jeg har diskuteret med og taget til konferencer, workshops, kurser osv. med, er fra andre lande. Min bog, *Informing Interwar Internationalism* (2024), (og den bagvedliggende ph.d.-afhandling) er skrevet på engelsk, og kun 3 ud af mine 12-15 akademiske publikationer er på dansk. Når jeg kigger i din transskribering, er det netop mange af de udtryk som kommer fra engelsksproget litteratur, jeg gentager (*management*, *vindication*, *legacy*). Og selvfølgelig kunne jeg oversætte dem, men jeg tror også man i forskerfaget er så hårdt trænet i god citatskik at man værner sig til at gentage begreber og faste formuleringer præcis

som man har læst dem. Med andre ord: Jeg er formet af universitetsverdenen.«

»Er det så et problem? Ja, det er klart et problem for mit eget sprog – jeg har oplevet at mit skrevne dansk er blevet dårligere fordi jeg er mere vænnet til at skrive på engelsk. Men det er næppe noget man kan eller bør lave om i universitetsverdenen – den er bygget op omkring internationale udvekslinger, samarbejder, konferencer m.m. At insistere på at det for eksempel skal foregå på dansk i danske forummer, er det samme som at sige nej tak til besøg og input fra udenlandsk ekspertise, som universitetet jo lever af.«

ML: »Men vil du købe den påstand at danske akademikere en gang imellem bør udfolde sig på dansk på universitetets karaktergivende marker før de slippes løs?«

ES: »På et helt overordnet plan er jeg enig i at det ville være dejligt hvis alle danskere var bedre til dansk, og jeg er også enig i at det er mærkeligt at mange universitetsfolk er så slødede med sproget som de er. Men om det ville give mening at integrere det som et reelt krav i en forskeruddannelse (som ikke er en sprogforskeruddannelse) tvivler jeg på. Og jeg tror også at hvis man prøvede at gøre det, ville det hurtigt blive politiseret i det internationale forskermiljø som en dum nationalistisk politik. Det sidste er ikke noget jeg selv ville mene, men noget jeg tror det ville blive opfattet som.«

Åbent på pibende hængsler

Tja. Jeg har ikke lyst til at give dig, kære læser, en sovepude i form af en formfuldendt afrunding. Langt hellere vil jeg lade spørgsmålet stå som Emil og jeg har efterladt det her – åbent på pibende hængsler. Du må agere selv, for ansvaret er også dit.

Og så alligevel. Én ting – et råd du allerede selv benytter dig af eftersom du læser dette blad: Mind alle dine danskpublicerende bekendte om at de skal læse noget på dansk, og helst noget der er godt. For de sproglige byggesten man anammer, er også de sproglige byggesten man animerer. ■

Engelsk på skærmen, på permen, på hjernen

Martin Lund, cand.mag. i dansk og retorik

Engelsk er ikke hvad det har været. For 30 siden var det fremmedsprog nr. 1, i dag er det en hverdagsting som man *kommer på tværs* af her, der og allevegne.

Overskriften i den ellers danske pressemeddelelse er meget sigende for budskabet i dette projekt: »English is no longer a foreign language in Denmark«. Selv hvis man, som jeg, føler en vis fremmedgørelse ved skriftligt engelsk, tvinges man næsten til at være enig i budskabet når sætningen nu står så tindrende klar. Men i sin grammatiske lighed med dansk er den jo heller ikke repræsentativ for de problemer engelsk forvolder den danske læser og indirekte det danske sprog: Der er ét led i forfeltet. Orienteringen tabes ikke på grund af fragmenterede komposita hvis begyndelse kan synes uklar i forholdet mellem løse adjektiver og mere faste adjektiviske elementer (som på dansk havde været en del af ordet), og hvis slutning og substantiviske kerne man af og til kan lede febrilsk efter, godt skjult af efterfølgende verber i -ing-form og eventuelt manglende slutkommaer. Endelig er det sværeste ord, *foreign*, et ord som fx jeg havde – og ellers fik – helt styr på allerede i 1990 da Tina Turner udgav *Foreign Affairs*.

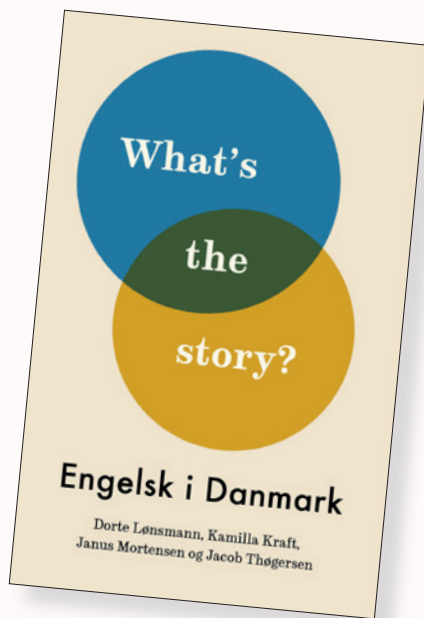
Mere usikker var jeg på bogens undertitel, »What's the story?«. Jeg måtte forhøre mig hos større kendere af engelsk om hvorvidt der var bestemte konnotationer knyttet til sådan en frase, men nej, den er meget fleksibel og kan forstås bredt. For denne bogs vedkommende giver det meget god mening i betydningerne »Hvad er det historiske *forløb*?« og »Hvad er vigtigt nu?«.

God formidling

Engelsk i Danmark – What's the story? er udgivet af Aarhus Universitetsforlag men skrevet af fire sprogforskere ved Københavns Universitet, og den bygger på forskningsprojektet *Engelsk og globalisering i Danmark – et sociolingvistisk landskab i forandring*. Og dog. I virkeligheden er dette blot pro-

jektets pligtskyldige danske titel, for som så meget andet af den slags bliver tankerne først formuleret på engelsk – af danskere i Danmark.

Det forhindrer nu ikke denne lille bog i at være – mestendels – særdeles velskrevet og et ret dygtigt stykke formidling; især kapitel 2 (af 6) om hvordan engelsk bredte sig og blev et verdenssprog, er formidabelt godt formidlet. Redundansen trænger sig dog lidt på mod bogens slutning. Og en formulering som »En ting er sikkert«, der optræder i både bog og pressemeddelelse, viser at selv de dygtigste og grundigste måske ikke har det dansk-sproglige sigtekorn helt kalibreret til spitzzenklasse når de også skal have deres hoved i engelsk.

Dorte Lønsmann, Kamilla Kraft, Janus Mortensen og Jacob Thøgersen: *Engelsk i Danmark – What's the story?*, 2024, Aarhus Universitetsforlag, ISBN 978-87-7597-404-7.

Men overordnet er det en rigtig god og anbefalsværdig oplysnings- og undervisningsbog, og en bog som inviterer til debat ved sagligt og nysgerigt at konstatere hvor vi står nu.

Kvanter og kvaler

Bogens fakta vedrørende danskernes forhold til engelsk er tilvejebragt med både kvantitative og kvalitative metoder – for det første en spørgeskemaundersøgelse til et repræsentativt udsnit af befolkningen trukket af Danmarks Statistik, og for det andet en række fokusgruppesamtaler i særlige hjørner af befolkningen, fx gamere (dvs. computerspillere) eller pensionerede landmænd. Den kvantitative undersøgelse er en gentagelse af en spørgeskemaundersøgelse af Bent Preisler, Roskilde Universitet, som blev foretaget i 1995, hvorved der bliver et særdeles interessant sammenligningsgrundlag – og man må nok sige at internettet, smartphonen, sociale medier, streaming – og dermed en højere grad af orientering mod engelsksproget indhold

uden undertekster – har været revolutionerende for det engelske sprogs position i Danmark. Det gælder også universiteternes tiltagende globaliseringsparathed: I 2018 foregik 28 procent af alle videregående uddannelser i Danmark med engelsk som undervisningssprog og eksamenessprog!

De kvalitative sonderinger fra fokusgrupperne har bl.a. givet stof til en række portrætterende vignetter der fint billedliggør enkeltpersoners, og dermed forskellige befolkningsgruppers, forhold til engelsk i hverdagen, på arbejdet, ved fritidsaktiviteter osv.

En 12-årig gamer er citeret for følgende smøre:

»Ja, jeg har splash medic, så hvis du ser en eller anden frugt-ting – jeg searcher lige. Lad mig lige searche. Der er folk, der fighter i Faulty, nej, lidt uden for Faulty. Jeg er stacked på alt ud over medic. Der er en key herinde.«

Note: Jeg forstår ikke tankestrengen valgt af de transskriberende forskere. I min bog er tankestrenger associative, hvorimod en ændring i formuleringsstrategi bør modsvares af tøveprikker.

Ælle – bælle – bagatælle

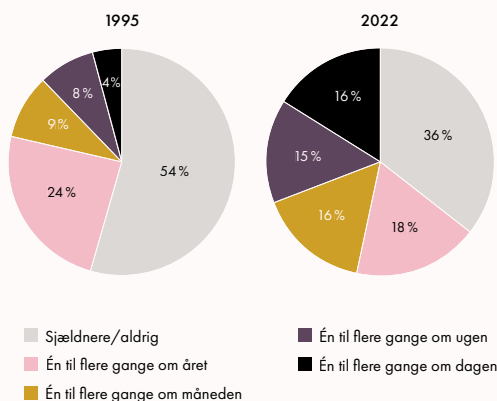
Drengene indrømmer at der er meget engelsk, men siger at »det er ikke sådan at engelsk styrer det danske sprog«. Jeg er enig med de 12-årige. Al sammenhæng i ovenstående

er skabt af dansk grammatik. Det *er* dansk der styrer den smøre. Forskerne siger derimod at drengene »bruger et særligt sprogligt register som trækker på både dansk og engelsk«. Dette er naturligvis sandt på den numeriske overflade, men slører den væsentligste pointe. Denne er med omvendt fortegn den samme pointe som i sprogforskerverdenen

og hos Dansk Sprognævn er sløret når man bagatelliserer den engelske indflydelse på dansk, eksempelvis som det sker i formuleringen på side 47:

»I Danmark møder man undertiden den holdning, at engelsk er i færd med at korrumpere det danske sprog. Det er uden tvivl rigtigt, at der bruges mange låneord fra engelsk i dansk, men forestillingen om, hvor meget engelsk fylder, har vist sig at være overdrevet i forhold til det billede, der træder frem, når man tager de sprogvidenskabelige briller på og tæller efter.«

Tælle efter? Når folk som jeg mener at engelsk er i færd med at korrumpere dansk, handler det ►

Ét af flere interessante diagrammer i bogen:
Hvor ofte skriver du engelsk?

om grammatik: fragmentering af komposita (fx »adhd diagnose« uden bindestreg), store bogstaver i jobtitler, manglende slutkommaer, forkerte forholdsord. Det handler om at Anna Libak siger »Jeg er enig *med* det du siger« og »Årsagen ..., det er fordi ...«. Det handler om at læger og andre autoriteter, herunder kommunikatører, kan være ret dårlige til at sammensætte sammensatte ord. Og så handler det også om at film- og boganmeldere pludselig taler om »coming of age-fortællinger« som det selvfølgeligste i verden og dermed pådutter modtageren – og sproget – en tosproglighed som ikke nødvendigvis ligger i håndteringen af dovne og beklagelige indlån såsom *disclaimer* og *shine*. Og så handler det naturligvis *også* om sidstnævnte som kan fortrænge danske ord fra det aktive ordforråd og gøre dem støvede og mærkelige. Endelig handler det om at engelsk metaforik kan kollidere med dansk, eksempelvis *røde linjer* eller *komme på tværs* (i den misforståede betydning *coming across*). Det handler om at hovedet konstant er i engelsk, og det kan dansk ikke tåle.

For meget

Derfor finder jeg det også helt uden for skiven når bogen – blandt andre helt relevante spørgs-

mål – åbent spørger om ikke engelsk som undervisningssprog kunne udbredes til andre fag end engelsk i folkeskolen. Her kommer bogens forfattere til at minde om de SOME-forskere og skærmforskere som i tidens løb har forvekslet deres forskningsemne med et entydigt gode til størst mulig udbredelse.

Men kernebudskabet er nu *all right* og interessant nok i sig selv: Man må konstatere at engelsk ikke længere er et fremmedsprog på linje med fx tysk, men et hverdagsprog – en kommunikativ ressource som der trækkes på i vidt forskellige sammenhænge og af vidt forskellige grunde, eksempelvis hensynet til en ikke dansktalende ved et møde eller det sjove i at mænge sig med eller parodiere fænomener på sociale medier.

De 12-årige gameres 'fagsprog' er fuldstændigt ufarligt, så længe de skriftligt lærer at skrive *frugt-ting* med eller uden bindestreg. Jeg er mere bekymret over at den danske intelligentsia og bredere set den kommunikerende klasse eroderer deres eget dansk og dernæst det danske sprog som sådan. Denne bog har fået et godt dansk – hårene i suppen har jeg gennemgået – men jeg ser tykke tegn på erosionen mange andre steder. ■

FACEBOOK-KOMMENTAR

RIP mig her, og RIP mig der. De der ripper – og det er der mange der gør – burde tænke sig om. Lige nu falder den ene kæmpe efter den anden, og så ripper man dem på Facebook så selv Jack the Ripper ville korse sig!

Gider man ikke skrive »Hvil i fred«? Tager det for lang tid? »RIP Bent«, »RIP Ulf«, »RIP Madsen« og »RIP Clausen«. Ved man da ikke hvem de var – hvad de stod for? SPROGET, mine damer og herrer, med hver sin unikke måde at benytte det og udtrykke sig på!

Skrevet af Allan Breckling, indehaver af Brecklings Bogcafé, her nænsomt forkortet og bearbejdet.

Ejn rættier søldât

Kalle Jørgensen, skribent og redaktør

Sprogmanden Alex Speed Kjeldsen, der bl.a. står i spidsen for arbejdet med en bornholmsk ordbog, har oversat fem af H.C. Andersens eventyr til bornholmsk, og resultatet er interessant.

Det kan vel være at der stadig er fjerne egne af kloden hvor man ikke kender den danske eventyrdigter H.C. Andersen. Men det er svært at forestille sig mange bornholmere gå og ærgre sig over at *Den grimme ælling*, *Prinsessen på ærten* eller *Fyrtøjet* ikke hidtil har været tilgængelige på deres modersmål.

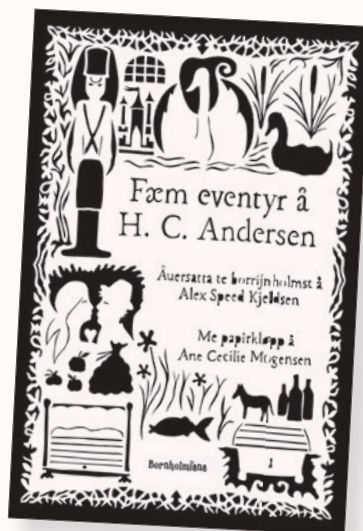
At præsentere H.C. Andersen for et nyt publikum er næppe heller Alex Speed Kjeldsens egentlige hensigt med at udgive *Fem eventyr af H.C. Andersen*. Det forholder sig nærmere omvendt: Eventyrene er et middel til at demonstrere det bornholmske sprogs spændvidde og egenart, og netop dette gør bogen ganske fint.

Man kan tvivle på forordets forhåbning om at bogen »hyppigt vil blive læst højt« og dermed bidrage til at »viderebringe det bornholmske sprog til de yngste generationer«. Jeg tror ikke at denne udgivelse primært vil blive købt og læst som en børnebog. Til gengæld kan den læses med stort udbytte af sproginteresserede voksne, også ikke-bornholmere.

Kjeldsen i krinkelkrogene

At oversætte skønlitterære værker kræver stor sproglig præcision såvel som respekt for originalværkets stil, tone og ånd, ikke mindst når det gælder en så særegen stilist som H.C. Andersen. Og det kan tvinge én ud i nogle af sprogets krinkelkroge, så både læser og oversætter får udvidet horisonten og skærpet gehøret.

Jeg kan have Kjeldsen mistænkt for især at have gjort det for sin egen fornøjelses skyld – for at udfordre sig selv og teste hvad det bornholmske sprog kan bruges til i mødet med en håndfuld af dansk litteraturs mest kanoniske tekster.

Alex Speed Kjeldsen: *Fem eventyr af H.C. Andersen*, 2024, Bornholmiana, ISBN 978-87-975095-3-1.

Nogle gange kan oversættelser efterlade en lidt flad fornemmelse, en oplevelse af at noget er gået tabt, uden at man helt kan sætte fingeren på det. Det er ikke tilfældet her. Også på bornholmsk er H.C. Andersen en veloplagt og fantasifuld fortæller, og man føler sig godt hjemme i teksterne. At valget af H.C. Andersen i det hele taget er ret godt tænkt, bliver yderligere klart efterhånden som læsningen skrider frem. Det raske fortælletempo, den mundrette stil og de underfundige undertoner flugter godt med det bornholmske folkemål.

Tidsafstanden til Andersen tillader også Kjeldsen at gribe til ord og vendinger der »for nutidens læsere kan fremstå lidt gammeldags«. I mine øjne er dette netop en del af bogens charme. Jeg fik selv styrket mit eget bornholmske ordforråd betragteligt undervejs. ►

Opsætningen med den bornholmske oversættelse over for den rigsdanske originaltekst (nænsomt tilpasset til moderne retskrivning, på linje med de fleste HCA-udgaver) virker måske lidt omstændelig og uindbydende ved første øjekast. Men det øger faktisk brugsværdien fordi man som læser inviteres til at reflektere over oversættelsen i sig selv, ikke blot når det gælder særprægede ord og vendinger, men også ortografi, bøjningsformer og syntaks.

Hvad forfatter gør ...

Her er det på sin plads at komme med en personlig tilståelse: Bornholmsk er ikke mit modersmål.

Jeg er vokset op i Allinge hvor vi boede med mine bornholmske bedsteforældre, og der blev talt bornholmsk i mit barndomshjem. Hvad der nok var og er mere usædvanligt, blev der også *læst* bornholmsk. Min bedstefars bror var en af de ret få forfattere der skrev på bornholmsk (men også på rigsdansk) – ikke et enormt forfatterskab, men digte, fortællinger, sange og bogstavelig talt smalle udgivelser om stednavne, topografi og folketro (sansåger). Jeg læste sikkert kun en brøkdel, men nok til at få en tidlig fornemmelse for bornholmsk som skriftsprog.

Men det er og bliver et fremmedsprog for mig, og derfor er det som udgangspunkt lidt vanskeligt for mig at gå i rette med Kjeldsens sproglige håndværk. Det bliver ikke nemmere af at bornholmsk aldrig rigtig har haft en klippefast standard for skriftsproget.

Bornholmsk Ordbog af J.C.S. Espersen er stadig hovedværket. Det blev påbegyndt helt tilbage i H.C. Andersens tid og først færdiggjort og udgivet i 1908, et halvt århundrede efter Espersens død. På nogle punkter er det meget uensartet, og det var

delvist forældet allerede ved udgivelsen.

Senere forsøg på at udarbejde en systematisk fremstilling af det bornholmske sprog er gået på grund. Et planlagt fembindsværk strandede i slut-

ningen af 1940'erne – midt i bogstavet F – og blev først samlet op af Alex Speed Kjeldsen i 2018.

Kjeldsen er i dag primus motor i et digitalt ordbogsprojekt der samler ordbogsopslag, optegnelser og optagelser i ét register hvor man kan søge på enkeltord på tværs af kilder. Og det er indiskutabelt at han i dag er den stør-

ste autoritet når det gælder det bornholmske sprog. Alene af den grund er det lidt svært at holde ham op på andre standarder end dem han selv sætter.

Sprogforskelle på spil

Ikke desto mindre: Nogle steder er mit gehør anderledes end Kjeldsens.

Det gælder fx *ømmer* (altid), som optræder utallige steder i oversættelsen, bl.a. i en af titlerne: *Va får gjorr e ømmer de rætta*. På bornholmsk bruger man også *alti(d)*, og det ville jeg i langt de fleste tilfælde opfatte som mere naturligt. Det kan være et bevidst stilgreb fra Kjeldsens side – en markering af hvordan man ville tale og skrive bornholmsk på Andersens tid. Men det kan heller ikke udelukkes at der er lokale sprogforskelle på spil. De findes nemlig også på Bornholm.

Kjeldsen er fra Pedersker på Sydbornholm hvor man taler et andet bornholmsk end på Nordlandet. Nordpå er sproget bl.a. påvirket af den omfattende svenske indvandring fra midten af 1800-tallet og frem – og derfor også kendt som *Sandvig-svensk*. Min egen oldefar var i øvrigt ægte sandvigsvensker; han kom til øen omkring forrige århundredskifte

og arbejdede bl.a. som jernbanebisse og senere som stenhugger.

Et andet eksempel er nægtelsesordene *ikkje/ikje-kje/ikje* og *ønte/inte*. Jeg vil intuitivt betragte det sidste som langt mere almindeligt, i hvert fald på Nordbornholm. Måske er det svenskabloijn (svenskerblodet), måske er Kjeldsens sproglige seismograf bare mere fintmærkende. Han bruger i hvert fald begge former hyppigt, af og til i samme passage. I *Fyrtoied* skriver han »ded ska du'nte bry dej nåd om«, og et par linjer senere: »ikkje en enesta sjillijn vill jå hå«.

Og nu vi er ved ... *det*. Den ret konsekvente oversættelse af »det« til »ded« frem for »de« klinger i mine øren mere af sjællandsk end bornholmsk, og mere af Holberg eller Gustav Wied end af H.C. Andersen. Det er bare ét eksempel på hvordan en enkelt passage kan skærpe ens egen sprogsans, hvis man orker at følge sine fonetiske og semantiske overvejelser til dørs.

Rolig symmetri

Det er på mange måder en smuk udgivelse. Illustrationerne – papirklip af den lokale kunstner Ane Cecilie Mogensen – er et fikst og velvalgt greb. Stilen er meget anderledes end Andersens egne papirklip, men de virker godt i sammenhængen – som små vignetter der giver øjet lidt ro uden at stjæle opmærksomhed fra teksten.

De optræder parvis, så den enkelte illustration er spejlet i negativ på modstående side. Som bogdesign er det ikke helt ortodokst; man vil normalt forsøge at skabe lidt visuel variation på det enkelte opslag. Men da papirklip i forvejen associerer til symmetri og fordobling, er det en ganske kløgtig løsning på den formtvang der ligger i at den born-

holmske og den danske tekst helst skal holde nogenlunde trit.

Satsen finder jeg voldsomt stor, selv hvis man tager oversætteren på ordet og anskuer det som en børnebog. Det undrer mig også at man, når bogen nu er tosproget, har valgt at 'gemme' den bornholmske tekst på venstresiderne. Det er gammel redaktør-lærdom at det er på højresiderne man fanger og fastholder læserens opmærksomhed.

Det er bagateller, men som anmelder er man jo nødt til at være nåd å ijn pijnnehuggara.

Blod på tanden

Fæm eventyr å H.C. Andersen er gennemarbejdet med sproglig omhu, konsekvens og musikalitet, og er som sådan en vigtig udgivelse. Bornholmsk er i mine øjne og øren et smukt sprog. Men på skrift har dialekten primært levet i små lommer: årbøger og andre nicheudgivelser, klummer i lokalavisen

osv. – samt i kommercielt øjemed når man har følt behov for at give produkter og begivenheder et strejf af lokalkolorit og autenticitet.

Kjeldsen har allerede taget livtag med fire af Martin Andersen Nexø's noveller, der udkom i september under titlen *Fira Borrrriijnholmska storrrjer*. Den

bornholmske sprogmand har tilsyneladende fået blod på tanden, og man kan håbe at der er flere udgivelser på vej.

Men især håber jeg at Kjeldsens indsats for det bornholmske sprog en dag udmønter sig i en egentlig bornholmsk ordbog – altså en fysisk bog og ikke bare en digital ressource – og i bedste fald også et opdateret bud på en moderne bornholmsk retskrivning. ■

Huskede du mønten, Johnny?

Margit Nonbo, cand.phil. i musik

Med Johnny Madsens død har endnu en af kulturens kæmper sat sejl imod himlens port, denne gang en kunstner af Guds nåde der i over 40 år har fortryllet vore sanser med rock'n'roll, ordmagi og stærke farver på lærredet – alt sammen leveret med lige dele varvid og vid.

Madsen er født og opvokset i Thyborøn, et isoleret fiskersamfund på den jyske vestkyst, ved indsejlingen fra Vesterhavet til Limfjorden.

I sine unge år har han brugt mange timer på at spejde ud over havet, hvor tankerne kunne flyde frit, og hvor han har fundet inspiration til ikke så få af sine sange og digte. Genlyden fra havets fysisk og åndeligt dragende kræfter trækker brede spor hen over alle hans album. Ja, i det hele taget er egnsens historie, sprog og kultur dybt indlejret i Madsens menneskelige og kunstneriske identitet, hvilket lokalsamfundet da også har kvitteret for ved at opkalde Madsens barndomsvej efter ham helt tilbage i 2008.

Når Madsen omtaler Thyborøn og et af byens (nu nedlagte) vartegn, fyrtårnet ved Thyborøns Kanal, som »fyret der lyser skarpt ved død mands kyst« og som »tårnet ved verdens ende« (i sangen af samme navn), kunne det måske i første omgang opfattes som om han talte rigets officielle syn på *udkantsdanmark* efter munden. Men som vi ser det gang på gang i Madsens tekster, tillægges det som andre misbilliger, ofte en helt anden placering på værdiskalaen hos Madsen. Når man lytter videre til den mageløse poesi i sangens sidste vers, lades ingen længere i tvivl:

Albatrossen kysser himlens dronning
og svæver tavst mod nattens blå opal
Og mørket dækker solens sidste stråler
og jorden skifter ham i Frejas sal

Hvem sagde et trist og trøstesløst udkantsdanmark?

Færgemanden

Til Madsens egen store overraskelse blev nummeret *Færgemand* fra hans gennembrudsplade *Udenfor*

sæsonen (1988) et af de helt store hits. Nummerets seje, spændstige rytme, et letfordøjeligt omkvæd med en gentagen tekst der næsten flyder over af færgemand og færgemand, er uden tvivl nogle af årsagerne til at nummeret falder i god jord på festivalpladsen. Men Madsen har skrevet en lang række andre sange hvor færgen og/eller færgemanden har en helt anden tyngde rent indholdsmæssigt.

I den stort anlagte ballade *Vest for* – også fra *Udenfor sæsonen* – bliver færgen det redskab der kan fragte én væk fra det trygge, velkendte ud over det store hav til det spændende og ukendte når udlængslen raser i én. Og som i megen anden litteratur og digtning kæmper udlængslen også hos Madsens sigøjner med dens modsætning, hjemveen.

I Jeppe Aakjærs enkle digt om Ole der vogter får på heden, føler hyrdedrengen sig fanget af sine livsvilkår og drømmer om noget større. Selv om minderne og ikke mindst blikket i moders øjne får ham til at vakle, ender han alligevel med at følge sine længsler og stikke af over bølgen blå. I Madsens *Vest for* er det derimod hjemveen der vinder i denne omgang, og længslen »driver vest i en hullet jolle«!

De fleste kender den græsk-romerske myte om færgemanden Charon der sejler de dodes sjæle over floden Styx til dødsriget Hades. Madsen har skrevet sin egen dansk-nordiske version af denne myte i nummeret *Glasmanden* fra *Checkpoint Charlie* (1999) – efter min mening noget af den bedste poesi han har skrevet overhovedet.

En færge forlader hjemstavnens havn i morgen-dæmringen og sejler mod nord. Snart viser det sig at der ikke er tale om en helt almindelig fisketur fra Thyborøn, idet det nære, konkrete sprog forandrer sig tiltagende i eventyrlig, mytologisk retning. Der

styres »mod de tusinde nætter«, og stormguden fører dem ud mellem »lysende engle og lokkende stjernes kud«:

Vinden blæser asken op fra hav
som en vanvidsdans på en sømands stille grav

Færgen ender – ikke ved himlens port, men ved *kimingens* port, hvor Glasmanden står på kajen og tager imod. Tydeligvis en parallel til folketroens Sankt Peter og kristendommens apostel Peter. I hele denne billedrige fortælling kombineres elementer fra hjemstavnen med forestillinger fra græsk mytologi, arabisk folkeeventyr og referencer til kristendom i ét samlet, troværdigt billede på en ny madsensk myte om rejsen ind i en højere virkelighed.

Højskolesangen

Man behøver ikke lede længe i Madsens tekstunivers for at finde ud af at referencer til eventyr, myter, tegneserier, film, opera og diverse andre genrer er et af hans yndede virkemidler.

Hans utallige referencer til kernerepertoiret i højskolesangbogen fortjener et par eksempler med på vejen. Fra hans smukke forvandlingsbilleder, ikke mindst på døgnets skift fra dag til nat (eller omvendt), kunne vi gribe tilbage til den aftenslumring der udmales i *Tårnet ved verdens ende*:

Og mørket dækker solens sidste stråler
og jorden skifter ham i Frejas sal

Ingen er i tvivl om at Frejas sal er en reference til vores nationalsang, *Der er et yndigt land*. Og hvilken genial idé at beskrive denne overgang fra dag til nat med en slange-metafor – at »jorden skifter ham«

med den poetiske fortsættelse »i Frejas sal«.

I *Jack the Rippers Café* (2001) lyder det i andet vers:

Dagens kåbe, den er nu kastet
det hvide døgn, det er nu slut

Den kåbe der kastes i højskolesangbogen, stammer fra forårsvisen *Grøn er vårens hæk* (Poul Martin Møller, 1819). Her drejer forvandlingen sig om overgangen fra vinter til forår, og den bortkastede kåbe kan også være den hvide sne. Farven hvid nævnes ikke, men ligger indbygget i metaforen, og Madsen overfører denne underforståethed på døgnets skift fra den lyse dag til den mørke nat.

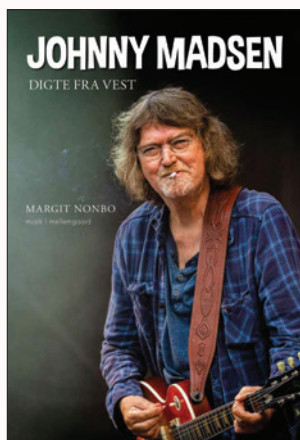
Madsens sang til hjembyen

Afslutningssangen på *Udenfor sæsonen* er en hyldest til fødebyen Thyborøn. Jeg har altid opfattet sangen som dobbelttydig, hvilket ikke mindst sættes i relief nu med Madsens død. Ingen andre kunne have skrevet en smukkere nekrolog over Madsen end netop Madsen med disse ord:

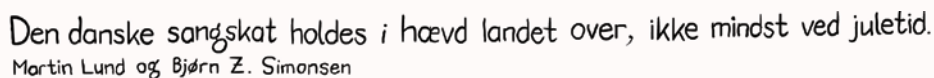
Sanduglen og natørnen

Det er nat ved den sidste kaj
sanduglen synger ved molen
vinden blæser den anden vej
tværs gennem solen
Bakkerne lyser mildt
engen er stille og redt
og natørnen lander blidt
på det farved' tapet

Mit nattegn, det er brugt
døgnet er levet
byens sidste vals
trækker ud over havet
Hør lyden af sandets flugt
det er som guitarens dybe klang
og mågen har hjemvé
– endnu en gang

Margit Nonbo: Johnny Madsen – digte fra vest, 2023, Mellemsgaard.

[illegible]

Retskrivningsordbogen har i forbindelse med udgivelsen af sin 5. udgave fået en ny hjemmeside, **ro.dsn.dk**, som Dansk Sprognævn lancerede den 18. november. Ved samme lejlighed lukkede den gamle, roplus.dk. Den nye hjemmeside udnytter i højere grad de elektroniske muligheder for fleksibilitet og brugervenlighed, og du kan læse om både justerede retskrivningsregler og den nye hjemmeside på Sprognævnets hjemmeside, fx via »Nyheder« (19.11.2024). Vi kommer også til at behandle nye ord og regler her i Sprog & Samfund.